

MANEX BAT XIBERUKO PASTORALAZ MINTZO

ROBERT IDIART

Jaun andereak, agur.

–"Nola ematen da, gaur egun, pasterala? Teoria eta pratika". Horra zertaz behar nuken zueri mintzatu. Ez dakit gai hortaz badenez funtsezko teoriarik. Nik behintzat ez dut pratika baizik ezagutzen, eta gainera, pratika bat oso mugatua. Dena dela, guti bada guti, dakitan hura gogotiz erranen dizuek.

Xiberuan, hogeita hiru urte iragan ditut Zalgizen, Basabürria deitu goi-aldeko herri tipian erretor. Urila bederatzai ehun eta hirur-ogeita zortzian "khantore" edo abesti berri bat egin nuen, eta abesti horren errepika hauxe zen:

"Ez gal gure odol berua,
Bizi dadin gure Xiberua!"

Geroztik Gotaiñe, Altzai, Altzabeheti, Barkosee, Mendikota, Idauze, Mendi, Ospitale-Pia, Eskiula, Garindaiñe, Mitikile, maule, Santa Garzi, Urdiñarbe, Larraiñe, Pagola, Muskildi, Altzürükü, Ligi, Hauze, Iruri, Montori, Lexantzü, Ozaze, Gamere-Zihiga, eta, bistan da, Zalgizen bizi diren Xiberutar askorekin, euskal-kultura mailan bereziki, hartu emanak ukan ditut, aztu gabe Xiberoko Botza deitu irratiko arduradunekin dozena bat urtez eraman dudana saila.

Bainan hamar pastoraletan baizik ez dut zerbait gisaz parte hartu. Hauek dira: Pette Beretter, Zantxo Azkarra, Etxahun koblakaria, Iparragirre, De Tréville kondea (Etxahun-Irurik idatziak), Santa Grazi, Ibañeta, Pette Basabürü, Zumalakarregi, (Junes Casenave Harigile-k

(*) 1993 maiatzaren zazpian, Donostian, Gipuzkoako O.H.O. erako Irakaslegoaren Unibertsitate Eskolari emaniko mintzaldia Xalbador pastoraletan "süjet" zen Pierre Larrandaburu, Larraintar kantariak lagundurik.

idatziak) eta Xalbador pastorala (neronek idatzia). Pastoral horietarik bederatzi frantsesez itzuli ditut, eta zazpien kantuek, edo osoki, edo parte bat bederen egin. Bi pastoraletan ere, azken momentuan aktore bat eskaturik, haren papela egin izan dut, bai eta, behin edo beste, deabrua delako idolaren irudia dantzan ariarazi, ohiall atzetik lokarria tiratuz!...

Pastoral mundu hori pizka bat ezagutzeko parada ukan dut, baina hortaz nik hemen zuei erranen dudanak ez dizue argi handirik ekarriko. Zergati? Pastoral, guziz gainerik, begi-belarriak bazkatzen dituen antzerkia baita. Pastoral nola ematen den esplikatzeko baino miletan hobeto iduritzen zait, pastoral nork berak bere begi-belarri ikustea.

Opera bat nola ematen den esplikatzeko ez ote litake aspergarri? Ene ustez, den mintzaldi ederrenak baino askoz gehiago balio du, kotxea hartuta Xiberuan bertan pastoral baten ikusteak eta entzuteak.

Nola nahi, nik hurbildik segitu ditudan hamar pastoral horietan ez dira biga elgar iduriak, edo alkarren antza daukatenak. Bistan da pastoral guzietan badirela "Krixtauak" eta "Turkoak", aingeruak eta diabruak, musikariak, dantzariak eta hantariak, batailak eta ibilaldi bereziak, bai eta "antxera" delako subasta, jakiteko taula gainean dantza jauziak nork emango dituen. Baina, hortaz aparte, zenbat eta zenbat desberdintasun! Lehen lehenik pastoralaren gaia: Bertsolari baten bizitzak ez du militar gudukari batenarekin zer ikus handirik. Bigarrenetik, pastoral ematen duen berri bakoitzak, edo herri andana bakoitzak, bere molde berezian ematen du, tokian tokiko gisa. Hirugarrenetik, pastoral batean gero ta gehiago kantu berri, entzuten da. Laugarrenetik, errejent delako zuzendari bakoitzak baditu bere sistema bereziak, hola baita arraberritzen taula gaineko jokoa, eta abar, eta abar...

Orain, Xalbador pastorala baituk hobekienik ezagutzen, xehetasun batzuk emango ditut, errateko nola sortu zen "trajedia" hori, eta nola emana izen zen bi aldiz Larrañen eta behin Oartzunen, mila bederatzi ehun ta larogeita hamaikan.

Duela hogeita hamar bat urte, neure lurtar eta adixkide Piarres Lazabal zenarekin, Donosti-Anoetako plazan nintzen, finalerako bertso saioan Xalbadorrek bere bertso famatua bota zuelarik:

"Anai arrebak, ez otoi pentsa neure gustura nagonik;
poz gehiago izango nuen albotik beha egonik.
Zuek ezpazeratu kontentu, errua ez daukat ez nik:
txistuak jo dikuzute bainan maite zaituztet oraindik".

Anoetako plaza, arrantza bezala beteta zagon jendeak Xalbador hamabi minutuz gelditu gabe txalotu zuen. Gertakari horrek ezinago barna hunkitu minduen. Garai hartan ez nuen asmatzen egun batez ausartatuko edo atrebituko nintzela Xalbador postaralen idaztera. Beraz, duela hiru urte, Abadia Urrüstoi Jean-Louis Davant-en pastoral ederra Maulen ikusi nuen, hamasei herritako aktorek edo arizalek emanik. Pastoral hortan baziren zati batzu, ezin hobeki ulertarazten eta sendiarazten zutenak, Euskal-Herrian egoera zein den larri eta hezkagarri. Gertaldi batek ederki erakusten zuen Irlandako populua-rekin daukagun lotura ezin ukatua. Gogoratu zitzaizkitan hango eta hemengo presoek jasaiten dituzten torturak. Nola egon ixilik holako basakerien aurrean? Orduan oroitu nintzen Xalbador olerkariak eman zigun obra paregabeaz, odolaren mintzoaz, eta nere baitan egin nuen: zer gatik pastoral batean ez goraipe, bersolari mailan, halako argia eman digun Urepelako izarra?

Bestalde, azken urte hauetan hasik pastoral guziak Xiberuko Pettarra deitu eskualdean ematen ziren, beraz biztanle gehienik den tokian. Hain zuzen, bazuen hogeita hemezortzi urte, Larrañe herri maitagarrian ez zela pastoralik izan, eta gainera, han emanik izan zen azken pasterala NAPOLEON zen! Ez dut esan beharriik, zerbait idaztekotan, ez nuela modu hortako gai baten hartzeko xederik!

Urepele gora dago mendian, Larrañe bezala Urepeleko lurrak bersolari onak eman ditu. Larrañekoak ere bai. Urepeleko artzainen bizitza Larrañekoarenarekin konpara daiteke, muga inguruan gertatzen ohi derenak aztu gabe... Banekien Xalbador eta Etxahun Iruri adiskide handi izanak zirela. Eta nola, garai hartan ere, zatiketak baitziren Euskaldunen artean, momentu ona zela pentsatu nuen, Xalbador gaitzat hartuz pastoral baten idazteko eta Larrañe herriari eskaintzeko. Lanean hasi nintzen, Atrarratze eta Zalgize artean, Maidelanako mendian ibiliz. Sakelari banaukan beti paperño bat eta kraian delako lapitz bat. Aldiro bizpahiru ordu iragaiten nituen mendiko bidexketan gaindi, abuztu edo agorrikako sasoi ederraz baliatuz. Gutierrez bostpasei koblak egiten nituen eta berahala papelean biltzen. Hilabete baten buruan, Xalbador pastoralaren parte handiena borrador batean idatzirik neukan. Orduan konturatu nintzen, Zalgizeko apez-etxe barruan egoenez baino bertso hobeak ateratzen nituela, Xiberuko mendian ibiliz. Eta nola, pastoral batean, aktorek harat eta hunat ibiliz baitute kantatzen, lan-molde horrek bertsoen ritmoari bizitasun berezi bat ematen ziola iduritzen zitzaidan.

Ahatik, pastoral baten mila bertsoen idaztea, lan bat balinbada,

herri bati onarraraztea, besterik da! Aitortu behar dut hasieratik Xalbador pastoralara ez nuela inori proposatu nahi, saldu Larraiñeko herriari, bainekien Larraiñen kantari ederrak bazirela eta, itxura guzien arabera, Larraintarrek nahiko bertute bazutela, holako lan-sail baten bururatzeko. Hala eta guztiz ere, grinatua nintzen "manex" batek, erran nahi baita Xiberutar ez den euskaldun batek, idatzitako pastoralara nola hartuko ote zuten... Mila dudetan egonik, telefonoz deitu nuen Larraintar adiskide bat, Juhañe Larrandaburu, nere adineko jubilatua den "fatür" "pietun" edo kartero bat: "Errak, Juhañe, phastual bat izkiribatü diat! –Phastual bat? Bena zer phaskual? –Xalbador koblakari famatiaren bizitzia –A! Bon, perdiu! Eta nun amaiteko? –O! Etzekoz Larraiñen bai... –Larraiñen? Oho-o! Eta nuiz? –A! Gaixua, hoi eztakiat: mentüz dagün üdan... –Oho-o! Bena hoi berri handia dük!. Ago, ago, nik hoi behar diat herritarrez aiphatü! –Presiski hortako hait gaur deitzen...". Holaxe hasi nintzen Xalbador pastoralari buruz Larraintarrekin har emanetan. Arrats batez, hango udal-etxe edo herriko etxera gomitatu ninduten pastoral berriaren aurkeztera. Parte handi bat irakurtu nioten eta egun hartan, Larraintarren ahotik, bizpahiru aldiz entzun nuen hitz bat guztiz atsegingarria: "Bena jauna, hoi gure Uskara düzu!...". Hogeita bi urtez "hanko mintzaje paregabia" ikasten saiaturik, ez nuen sari ederragorik ukaiten ahal...

Zalgizera itzuli orduko, jo ta ke aritu nintzen eta zenbait egunen buruan pastoralara bukatu. Hobeki esateko, nere lehen asmoa nuen bukatu: banekien izango zirela, nahi ta nahi ez, aldaketa batzu pastoral hortan, alde batetik pastorgintzan apendiz bait nintzen, eta bestetik Larraintarrek berek ez baitzekiten xuxen norat ari ziren, pastoral berri hori muntatuz. Dena dela, noizbait behar genuen saio ematen hasi. Horra zergatik nuen inprentarazi lehen testu bat, pastoralara osorik aurkezten zuena eta bigarren bat, karnete tipi baten neurrikoa, hemezortzi abesti-koroen hitzak biltzen zituena. Bazen ere gauza bat behar-beharrezkoa, ezer egin baino lehen segurtatzekoa: zuzendari delako errejenten baten aurkitzea. Joan nintzen beraz Garindaiñeko Battitta Urruty nere aspaldiko adiskidearen ikustera, eta erran nion: "Xalbador deithü phastual bat izkiribatü dit... –To! To! To! Aspaldixkan ene büriareki ari mündüzün: Bena horrek nuiz eginen dü phastual bat? Ordin, heltü zina. –O!... Zerbait ja egin dit. –Eta zük beitüzü hameka phastualen errejentua eginik, badakit zure lagüntzeko badüzüla Basabürüko gizon gazte bat hezirik: Jean Pierra Rekalt, Altzabehetikua. Phastual berri horren plantatzeko, hura ezar bageneza... zer üdüri zaizü? –A! Jean Pierra beno galantagorik eztüzü aisa hatzamanen!"

Jean Pierra Rekaltek zuzendaritzaren beargua onartu zuen, eta biak hitzartu ginen, kantuen irakastea nere gain hartuko nuela, azaroaren hiruan hasiz, eta gabonak pasatuta, lehen mustrak edo saioak harek abiaraziko zituela. Hola erran, eta hola egin genuen.

Orotarak bedezatzi hilabete t'erdi iraun zuten. Saio horien kontatzeko, liburueka bat osoa behar litzateke.

Hasieran, hogeita hamar bat aktore edo arizale baizik ez ginen, beraz pertsonai guzien papela egiteko gutiegi; baina Bazko inguruan hirur-hogeita hamar lagun, gizon eta emazte, bildu ziren eta orduan, bakoitzari zerbait eginarazi beharrez, beste bostpasei pertsonai berri kreatu nituen.

Hemen azpimarratu nahi nukeena hauxe da pastoral batean konpromiso bat hartzen duen Xiberutarrak bere hitza errespetatzen du, kosta ahala kosta. Xalbador pastoraleko saioetan parte hartzeko, Frantzia barruan bizi diren zenbaitek, bost, sei, zazpi ehun kilometro-taraino aste hondar guziez egiten zituzten (joan-etorri, jakina).

Behin, udazken bukaeran, gaitzeko elurte bat egin zuen, eta Larrañeko karrikan bertan, bazen metro bat lodiko elur-estalgia. Elur baztertzeko makina iragan berria izanagatik, Zalgizetik Larrañerako bidea (hogeita zazpi kilometro) ahal bezala egin nuen, bereziki herrira heltzeko azken maldan taulazko saio-tokian, zazpi zortzi aktore baizik ez ziren. Baina leihotik nere kotxea ikusi orduko, basabazterreko lagunak telefonoz deitu zituzten eta ordu erdi bat gabe denak han zeuden, lixto, bota handi batzu soinean, irri-barrea ezpainenetan. Inoiz ez dut gau hartan bezain ongi ulertu, Xiberotarrek beren kultura zer heinetaraino duten maite.

Beste behin, oihanean zabiltzan ihiztari batzu ohartu ziren elurte harek San Jusepen ermitako kapila lehertu zuela. Segittuan, aktore multzo batek erabaki zuen, hango kanpaia edo ezkila herrirat ekartzeari, teatro zolan dorre ttipi batean ezartzeko. Hortaz bertso berri bat egin nuen eta ondoko saioan kantatu:

"Larrazkenian elhürrak jo dereikü ermita
triste gira Larraintarrak berri hoi jakin eta:
Jünta ditzagün indarrak musde Behar hor beita!"

Hitz horiek entzutearekin, aktore zenbaitek negar egin zuten. Jakin behar da, San Jusefen ermita horrek, Xiberuko artzaintzat balio handia daukala, oihanean galtzen zirenentzat aterbe edo ihes-leku aukera izan baita aspaldidanik, bereziki otsoak zeuden garaian, eta geroztik ere, eguraldia oso txarra zenean.

Aktorek askotan esan didate kantuak ikasiz genuela sortu, pastoral baten lortzeko baitezapda behar den giro anaikor, beroa. Han, Larrañen behintzat, ez da gezurra, Larraintarrak betidanik laket izan baitira khantore zahar eta berri emaiten. Xalbador pastoralearan badira gutienez berrogeita hamar doinu edo musika. Horietarik zenbait, aktorek berek aukeratu zituzten. Bestalde, bizpahiru gertaldi kentzea eta beste batzu laburtzea eskatu zidaten, bai eta han hemenka bertso berri batzu tartean sartzea. Nik hori pozik onhartu nuen, jakinik Xiberotarrak pasterala kasik odolean daukatela. Ez duteia berek erraiten: "Phastuala odolín dizügün!"

Aipa dezagun orain zuzendari delako errejentaren lana.

Behar bada badirudi oso erraza eta simplea dela, taula gainean kantatuz harak hunak ibiltzea. Bazinakite aktore zenbaitek zer lanak dituzten, hitzak eta urratsak ezin akordatuz! Jean Pierrek Rekalt errejentak deneri bertso bera emanarazi zioten, eztaikit zenbat eta zenbat aldiz:

"Artzaiñak jiten dirade Larrañera bedatsian!
hizlari franko ere hürrüntik larrazkenian"

Zenbaitek segidan ikasten eta ederki egiten zuten. Beste zenbait oso eskoil, errebes, moldegaitz, pisu, eta benetan parregingarri ziren. Bainan ez dut sekula norbait ikusi bazterretik haietaz trufatzen edo broma egiten. Aldiz, demendren urratsa edo hitza xuxen ematen zutelarik, txalo beroenak entzuten zituzten, hori bai! Hortan da gehienik ageri, herritarrek sorlekuarentzat senditzen duten maitasun harrigarria. Nahiz eta pixka bat hotz edo makur izan honekin edo harekin, pastoral eder baten lortzeko eta beraz herriaren ohoratzeko, beren arteko eztabaidak, saioen denboran behintzat, itzalpean uzten dituzte. Maila hortan iduri luke hobetze bat izan dela. Duela hogeita bost urte, "xuri-gorrien", erran nahi baita eskubitar eta ezkertiarren arteko borrokaren ondorioak oraindik sentitzen ziren pastoral mailan. Orduan zazpi ahale egiten hasi nintzen, kulturaz arduratzen ziren guziak berdin laguntzeko. Pixkana, pixkana, batzu bertzeak elkarri esku ematen hasi ziren.

Egia erran, gaur egun Xiberoko probintziak orotarat hamasei bat mila biztanle baizik ez ditu, frantses, portuges eta espainolak barne. Beraz, pastoral baten plantatzeko, gero ta gehiago senditzen dute elkartasunaren beharra eta indarra. *Uhaitza*, kultur batasuna sortu genuen. Batasun horren bitartez diru-laguntzak ukanik, urrats balios bat egin genuen, estrada delako taula-gain bat eraikiz eta pastoral emaile guziei merke alkitatuz. Uste dut gerotik estrada hori dela orotan baliatua izan.

Larrañeko herriak berrehunda zenbait biztanle baizik ez ditu: herri-kanpo bizi diren seme-alabak ere parte handi bat hartu zuten, bereziki pastoralaren kudeantzan. Orogen buru, esan daiteke zer edo zer egiten ahal zuten Larraintar guziak, obra eder hortan osoki parteliant izan zirela. Hau ikusten da pastoralak ematen dituzten herri gehienetan.

Askotan gertatzen dena gertatu da ere Larrañen pastoralaz gero-rik, kultura mailan haur gaztek hats edo arnasa berri bat hartu dute. Iparraldean, gaurko erdaldun egoera nolakoa den jakinik, ez da guti!

Exito edo arrakasta handia ukan zuen Xalbador pastoralak, ene ustez Xiberoan iñoiz ikusi ez den bezalakoa. Abuztua (edo agorrila) izanagatik, Hegoaldetik eta "manexetik" jendea poliki etorri zen, baina araberan gehiago Xiberutik. Pettaerritik eta Basaburutik familia osoak beren haurrekin bi aldiz joan ziren ikustera. Nahiz eta Hego eta Iparraldetik bostpasei gomita ukan, aktorek erabaki zuten, herritik kanpo ateraldi bat baizik ez egitea. Hura izan zen Oiartzungo ezker paretean. Han ere zer giroa! Jendeak pasterala burutik buru segitu zuen, kasik hitzez hitz, ez noiz nahi eta nola nahika txalotuz, baina obraren mezua hobekienik senti ziteken momentuetan, antzerki jokuan hartuki parte hartuz. Hegoaldean ez ditut inon ikusi pastoral muntadurak Oiartzunen bezain ongi apailatuak. Besteak beste, teatrohialaren atzean, ardi andana baten erdian zegoen bildotx edo arku-me bat, bere amarekin, lastoz estalia zen xoko batean. Ardiak bortxatu bage sarrarazteko, hango bertako artzaina, umea bere amari eskainiz agertu zen taula gainean, eta poliki, poliki, beste ardi guziak ondotik etorri zitzaizkion. Xiberoko artzaiek joka-molde hori begi onez ikusi zutela, ez dut esate beharrik. Gau hartan, afari denboran, Oiartzuar eta Larraintarren elgar-hizketaren laguntzaile izan zen, ez bakarrik Nafarroako ardo gozoa, baina bihotzean daukagun beste zerbait...

Normal den bezala, Xalbador pastoralaz jorraldi edo kritika batzu ere izan ziren. Zenbaitek zioten Xalbadorren bizitza gehiegi "oraikotu" nuela, beste zenbaitek ez nuela haren bizitza behar zen bezala ikertu eta ezagutarazi; beste batzuek pastoral hori kantu gehiegiz apaindu nuela, eta bereziki bertsoetan rima gehiegi sartu, hots, pastoralaren "legeak" ez nituela errespetatu. Hitz gutiz erantzuteko, hauxe erran nezake. Nire kontseilua ere segituz, emakumezko personaien pape-
rak emakumei eman zituztenek, lege zahar matxista bat hautsi zuten, baina geroztik, haien jorratzaile errabiatuenek lege hori lasai hausten dute, eta begiak ez dituzte tapatzen, taula gainean agertzen direlarik Xiberuko neskatala eijerrak!

Antzerkia oraikotuz, oitura zaharkitu bat arraberritu? Zergaitik ez? Etxahun-Iruri-k, antzinako gai-arrotzak bazterturik, ez hain aspaldiko euskal pertsonaiak zituen goraiatu. Felix culpa! Erran nahi baita "huts" benetan pozgarria!. Xalbadorren bizitzaren xehetasun guziak ez ematea, ez ote da haren familiari zor zaion errespetuaren begiratazea? Zer da hobe? Erraitea Xalbadorrek zenbat idi pare galdu zituen kontrabandan, ala bertsoen bitartez haren olerkari dohaina likistatzea? Pastoral hortan kantu gehiegi sartu dudala? Lehengo pastoral zaharrak bi notetan kantatzen ziren, letaniak bezala, burutik buru. Oraingoak melodia gehiagorekin kantatzea "bekatu" den, ez dakit... bainan hortan dute atsegin handiena kausitzen, bai kantariek, bai entzuleek. "Debekatua" den fruituak, a! zer gozo ona! Nire bertsoak rimaz aberatsegi direla? Zer da hobe? Aktoreak jantzi aberats eta garestiz apaintzea, ala Xalbadorren ohoretan bersoak ahal bezain eder kantatzea? Xalbadorrek berak ez al zituen bere bersoak rima aberatsekin bururatzen? Hainbeste Xiberotar Larrañera "phastualzale" joanaraziz, naizen "manexak" lege zahar batzu hautsi edo apurtu ote ditu? Badaiteke. Baina jendea aspertu gabe gogo-bihotzen hunkitzea, pastoral egilearentzat ez ote da hori, guziz gainetik errespetatu behar den legea?. Ene ustez pastoralak aspaldi desagertua izango zen, antzerki zahar horren letra baizik ez balitz errespetatu. Orain ere, integrista osotiar zenbaitengatik, pastoralak bere izpiritu herrikoa (aldaketa onartzun duena) galtzen balu, bizia luke galduko.

Adibide batzuen bitartez, nahi nuke pixka bat erakutsi zertaz egin den pastoral baten mamia eta zer moduz agertzen zaigun. Antzerki herrikoi batean gaude hemen, erran nahi baita Xiberuko herri tipiak munta dezaketen jai batean. Pastoralaren berezitasuna ez dator diruaren indarretik, ez dator apaindura edo decor ederretarik, ez eta asko gustatzen diren arropa edo jantziatarik. Kanpoan ospatzen den jai batentzat, Xiberoko erran zahar batek dio: "Jentik jentia balio dizū", hau da, nahi bezain pobre edo tipi izanik ere, pertsona batek bestea balio du. Jendea kanpoz edo axalez eder izan daiteke, barnez aldiz, ustel eta itsusi... Lehentasuna bihotzari ematea hobe, axalari baino...

Herri bat osoa, muntadura ximple batzuekin, ixtorio hunkigarri baten kontatzeko beltzen balin bada, jai lortu-ta dagoela esan leike. Hori ulertzen duen aktorea umil edo apal geratzen da. Badaki, den arizale hipienak baduela bere balioa. Horra zergatik den, Xalbador, umilki agertzen, Pierra Etxahun bere adiskidearen eta beste bertsolari lagunen aurrean:

"Pierra, ni ere horra nüzü,¹ Urepeleko xokhotik
Ai! Zer plazera hor ikhustez lau koblakari bildürük
Espusen khantore berri bat beitu Ligueix-ek² huntürük,
Segür nüzü ederra dela Xiberotarrek emanik".

Askotan, pastoral batean, hitz erdika esaten diren, edo esan ga-
be ulertarazten diren gauzek, argi ta garbi, esaten direnek baino in-
portantzia edo garantzi gehiago daukate. Badakigu, bai, Etxahun, Iru-
ri eta bai Xalbador, pozik egoiten zirela bestan, lagunen artean, eta
naiz, haien etxean, emazteak zituela senarraren lanak egiten. Bostga-
rren gertaldiak hori du salatzen:

Felisi (Etxahunen emaztia)

Kafia beitük berorik, orai berian eginik
Hartüen düzü jarririk, Pierra guriak³ lagüntürük

Xalbador

Eskerrik hanitse Felixi, zelia,⁴ düzü, merexi.
Ni ere, Pierra üdüri, banabilazü hor gainti...

Aithor dezagün, Etxahun, emazte hoik zuiñ diren hun,
Baxenabar ta Xiberun, hoberik ezpeita nihun.

Felixi

A! Segür badakizie zien emazter mintzatzen...
Aisa üzten gütützie gihaur⁵ kabalen geinhatzen!⁶

Etxahun

Thona⁷ gaberik ezpeita, ni ja enüzü perfeita;
Txortañi⁸ bat ezar eta, dügün⁹ altxa godaleta!

(1) Horra nüzü= banator.

(2) Ligueix: Larrañeko bertsolari bat.

(3) Pierra guriak: gure Pierrak. (Cf. Aita gurea).

(4) Zelia= zerua.

(5) Gihaur=bakarrik.

(6) Geinhatzen= artatzen, bazkatzen).

(7) Thona= itzal

(8) Txortañi= xortaño.

(9) Dügün= dezagun)

Urepele eta Larraiñe, mendian gora daude, baina beti husten eta tipitzen ari. Abesti hau egoera larri hortaz mintzo da:

Hain senthorik lüzaz egonik, Uskal Herria bizi nahi (bis).
Gal-bidetan dira gure bazterrak.
Ditzagün begira etxe ta lürrak!

Xiberoko botza beha¹⁰ dezagün,
Hortan gure hitza beira ezagün.

Noiz bait üngüratzen¹¹ beita errota¹²
Ordian klaskatzen plazan pilota

jeiki bedi, jeiki gazte saldua¹³
Harro beza beti gure xokhua!

Xalbador oraino bizi zelarik, Iparraldeko Euskaldun artzainek Baionan manifestaldi bat egin zuten, eta "xakur" delako poliza-gizonekin burrukatu. Hauek, Turbo basa batzun moduan, zebiltzan taula gainean

Granle

Asko pullo Uskaldünak hanitxetan lo üdüré,
Bena egün hor direnak, mulde gaitz¹⁴ eta bühürri.

Lefino

Ikhusten diat badela hor, haur gizon eta emazte,
Manerala¹⁵ ez hain lotsor¹⁶ eta kasik oro gazte.

Desmolile

Bai, bena kasü, bertanxka,¹⁷ ükhenen die zurraldi;¹⁸
Nik emanen düdan haska ezurrilano¹⁹ sar bedi!

(10) Beha= entzun.

(11) Üngüratzen= itzulikatzen.

(12) Errota= gurrpila.

(13) Saldua= Multzoa, andarra.

(14) Mulde-gaitz= larre gizon, basa-jaun

(15) manerala= iduriz.

(16) Lotsor: beldurki.

(17) Bertanxka= luza gabe.

(18) Zurraldi= zafraldi

(19) Ezurrilano= hezurreraino.

Tirtendu

Ez gütük ez axolutzen, gük joitez nur den erorten
Aisa diagü obeditzen, sosa prunki²⁰ beita jiten.

Satanak ere baziren, bat morroi, Tetela, eta bestea nagusi: Phiper gorri; biak dantzari, baina ez mutu!

Tetele

Uskal-Herriko jaunak bai, ez gizonak!
Biba gure sosdünak,²¹ eta biba Satanak

Phiper Gorri

Badakik nur balia, nur ezar giltza-pian,
Nula etxek²² herria arrotz bere lürrian

Iparraldean, Kanbon, bigarren mailako ikastola Xalbador ikastegia deitzen da. Hortaz oroiturik egin nuen kantu bat, frantses iraultza-ko karmañolaren doinuan, Seaskaren gertaldia bururatzeko:

Izan da makil-kaska, jo die zunbait bizkar,
Bena bardin Seaska sekülla bezain azkar²³

Baionan gira juntatü (berriz)
Kaska beltzak han khütatü²⁴ (berriz)
Eskik²⁵ ez tinkatü (berriz)

Haiek jesto itsusiak (berriz)
Aldiz gük dantza jauziak (berriz)
Phiko²⁶ berheziak (berriz)

Indarra gainti²⁷ batetik (berriz)
Eta züzena²⁸ bestetik (berriz)
Gü bide hunetik (berriz)

(20) Frunki= nasai, ausarki.

(21) Sosdünak= dirudunak.

(22) Etxek= atxik.

(23) Askar= fuerte, sendo, indartsu.

(24) Lehütatü= gurutzatu, aurkitu, topatu.

(25) Eskik= eskiak, eskuak

(26) Phiko= puntu.

(27) Gainti= alde.

(28) Zuzena= eskubidea, deretxoa.

Herriak sorthü eskola (berriz)
Biziko da ikastola (berriz)
Zaiñetan odola (berriz)

Mila bederatzi ehunda hirurogeita hamaseian zazpi probintziek Xalbadorri omenaldi bat egin zioten Urepelen, eta han bertan bihotzak amor emanik zen itzali, Basenabarreko bersolari famatua. Luzegi litake gertaldi hori osorik ematea. Huna bi bertso, bat Bizkaiaren eta bestea Xiberuaren izenean.

Gaur nik ere, oi Xalbador, Bizkaiaren izenean,
Agur berri bat eskaintzen dizut Urepeldarren aurrean.
Hemen bildurik zuekin gaude poza bihotz barrenean.
Bertso ederrik entzungo dugu zu hor zauden bitartean,
Zu hor zauden bitartean.

Xalbador, gük eztügu ahatzeko²⁹ seküla
Xiberuari zerbait emanik deiozüla
Maitharzüna³⁰ zuretzat ezpeitügu ahüla,
Gük zü eskertü nahi, soginezazü nula:
Eskentüz gure jauzik³¹ eta gure txülüla.

Huna orain hasik pastoral guzietan emaiten den antzianko doina, oso ederra, Euskal Herriko zaharrenetarik bat.

Ai! Ei! Ai! zer düt senditzen? Bihotzian doloria...
Xalbador, ari zaik hüllantzen³² phartitzeko thenoria...

Oi! Zelüko jinko jauna, zük nahia bedi bethe...
Arren³³ banua zuregana: badakit naizüla³⁴ maite.

Eta bukatzeko, azken sermoi delako "pheredikütuk" zati bat.

–Urepeleko lür huna koblakari emailia;
Egün aiphatü dügüna bekhan³⁵ sortzen den lilia.

(29) Ahatzeko= ahantziko, aztuko.

(30) Maitharzüna= maitasuna.

(31) Jauzik= jauziak, dantzak.

(32) Hüllantzen= hurbiltzen.

(33) Arren= beraz.

(34) Naizüla= nauzula.

(35) Bekhan= bakan, gutxitan.

–Xalbadorren bihotzetik hegaltatū da bizia
Nula gal gure gogotik ützi dereikün mezia?³⁶

Auz³⁷ gure Basabürrian harrotüren da jentia,
Süphondoko³⁸ hautsen pian bizi beita sü-azia!

“Uskara da bizi nahi” hortaz badügü erraile...
Guretako izan bedi Xalbador argi emaile!

Gaur hola. Bihar nola?

Galde horri erantzuteko, ez naiz gehiegi atrebitzen. Xiberuan bizi nintzen garaian, bost ustez pastoral bakar batere ez genuen ikusi. Ordu hetan, pastoralaren geroari buruz itxaropenez beterik inor ba ote zen? Alta, geroztik pastoralak sortu dira, udazkenean perretxikoak edo ondoak bezala...

Gure aita zenak askotan esaten zigun ez dela inor, hil aurretik, ehortzi behar... Zoaz atzerriko edozein tokira. Han Xiberotarrik balinbada, segur izan zaitez noizbait kantuz hasiko dela eta besta baten plantatzera saiatuko! Xiberuan zenbait mila Xiberotar izanzen direna, hala edo hola biziko da pastorala, bainan biziko da..., agian luzaz.

(36) Mezia= mezua.

(37) Auz= arauz, arai, agian.

(38) Süthondoko= subazterreko.